

Astrid Skjerven

Bokanmeldelse:

Planetveien 12: Arne Korsmo og Grete Prytz Kittelsens hus

Et viktig bidrag til en betydningsfull boligs biografi

Elisabeth Tostrups bok *Planetveien 12: Arne Korsmo og Grete Prytz Kittelsens hus* (Oslo: Pax, 2011, 183 s.) er den fjerde monografien om Arne Korsmo i vår ellers beskjedne flora av bøker om norsk arkitektur og design.¹ Med sitt generøse format, rikholdige billedmateriale og fargeglade, men likevel seriøse utseende, gir den umiddelbart leselyst. Likevel melder en viss skepsis seg også. Kan enda en bok om Korsmo bringe noe nytt, og med hvilken relevans til dagens faglige situasjon? Forfatteren er utdannet arkitekt og selv elev av Korsmo. I tillegg har hun som medlem av Tostrup-familien besøkt huset jevnlig. Hun var også nær bekjent med hans samarbeidspartner og annen kone, designeren Grete Prytz Kittelsen, som bodde i huset fra ferdigstillingen i 1954 til sin død i 2010.² Også dette gir grunnlag for å stille spørsmål. Har forfatterens nære tilknytning til Korsmo, hans kone og det øvrige miljøet kunnet gi et tilstrekkelig kritisk perspektiv på denne myteomspunne personen og de etablerte oppfatningene av ham, hans verk og forholdet til hans samarbeidspartnere?

Tostrup har valgt å fokusere på dette ene verket i Korsmos produksjon. I tillegg til biografiske opplysninger, inneholder boken beskrivelser av bygningen og de som var med på å skape den, samt bygningens bruk gjennom de seks decenniene den har eksistert. Slik har hun gjort sin spesielle posisjon til et fortrinn. Det er i realiteten hennes eget nære forhold til huset som danner utgangspunktet for boken. Den bygger på hennes personlige innblikk og en unik tilgang til informasjon, ikke minst fra husets hovedbeboer Grete Prytz Kittelsen. Selve boligen kjenner hun fra utallige besøk gjennom en årrekke. Hun har derved kunnet formidle førstehåndskunnskap om et av den norske etterkrigsmodernismens hovedverk, både som allkunstverk og bolig, over et lengre tidsrom. Hun har tatt for seg husets idégrunnlag, planlegging, realisering og hvilke endringer som er blitt foretatt. Spesielt det siste er av høy relevans i forbindelse med vår egen tids praktisering av og diskusjoner omkring gjenbruk og

transformasjon av våre kulturminner. Her er et av hovedspørsmålene hvorvidt det er mulig og ønskelig å bevare gjennom fortsatt bruk, og hva som eventuelt skal konserveres.³ I den forbindelse har interiøret, som hittil har vært et forsømt felt, fått økt oppmerksomhet.⁴

Boken følger ikke den sedvanlige kronologiske ordningen, men er delt inn i tematiske kapitler. Dette virker i første omgang noe forvirrende, men viser seg å følge en streng logikk. Den starter med en beskrivelse av boligen omkring 2008–2010, med andre ord den siste tiden Prytz Kittelsen levde. Det fortelles om hvordan huset ble brukt gjennom årene, og hvilke tilpasninger som ble gjort i takt med alder og familieforhold frem til 2010. I realiteten er det få og svært små endringer som ble foretatt, hovedsakelig interiørmessige. Alle tilpasninger ble nennsomt uttenkt av Prytz Kittelsen og er preget av hennes nære forhold til arkitekten, huset og dets idé. Dette akkompagneres av saklige, men likevel poetiske fotografier som ikke bare viser historiske endringer, men også hvordan huset endrer karakter med de skiftende årtidene. De fleste er nyopptak gjort av forfatteren selv. Kapitlet bygger på samtaler med Prytz Kittelsen, samt personlige observasjoner og kildestudier. Dette er bokens mest originale og verdifulle del og utgjør i seg selv god nok grunn til å gi den ut. Husets bruk som bolig og verksted gis en fyldig behandling og er levende beskrevet. Dets funksjon som kreativt arnested og kulturell møteplass, og spesielt dets unike betydning for det norske fagmiljøets internasjonale relasjoner beskrives mer summarisk. Her var internasjonale toppnavn på besøk, og deres gjenstander er representert i innredningen, de fleste av dem gaver. Dette hadde stor betydning for det norske fagmiljøets innsikt i hva som foregikk på internasjonalt plan. Samtidig ble disse besøkene en døråpner for norsk arkitektur og design i utlandet. I en bok som har bruken av huset som spesialtema hadde det vært ønskelig med en bedre dekning av denne viktige siden av dets historie.

Boken inneholder ryddige beskrivelser av husets idégrunnlag, planlegning og ferdigstilling, inklusive indre detaljering og innredning. Det siste er spesielt viktig i forbindelse med en bolig, og spesielt for Planetveien, som var tenkt som et «arbeidshjem» med en rekke indre spesialfunksjoner. Videre følger en egen del om forbilder og viktige impulser, blant annet fra USA-oppholdet i 1949–1950. Mye av dette er kjent stoff, men enkelte nye forhold basert på blant annet amerikansk forskning er tatt med. Spesielt interessant er fremstillingen av møtene med arkitekten Louis Kahn og deres felles interesse for Japan, som hittil har vært lite kjent i Norge.⁵

Huset i Planetveien ble til i samarbeid med flere andre, blant annet Christian Norberg-Schulz, Gunnar S. Gundersen og Grete Prytz Kittelsen. Som en konsekvens av deres store betydning er de viet et eget kapittel. Fremstillingene er relativt biografisk orientert og gir begrenset informasjon om hvilken rolle de rent konkret spilte og hvordan samarbeidet egentlig foregikk. Spesielt savnes en analyse av Prytz Kittelsens rolle i planlegningen av boligen. Hun var en av Korsmos viktigste faglige medspillere fra tiden etter krigen og fram til han døde i 1968. Dette gjaldt spesielt design, men også arkitektoniske detaljer og praktiske løsninger.⁶ Det er derfor sannsynlig at hun har hatt stor innflytelse på planlegningen av Planetveien, også fordi det dreiet seg om deres felles hjem. Sammenligner en med Charles og Ray Eames og deres Eames House i Santa Monica i California, er det i ettertid blitt kjent at Ray sto for mange av ideene og hadde æren for en betydelig del av resultatet.⁷ Foruten likheten i den ekteskapelige og profesjonsmessige situasjonen, var Eames House et av forbildene for Planetveien, og ekteparet Korsmo besøkte The Eameses der under deres USA-opphold i 1949–1950. Også andre forskningsresultater viser nokså entydig at i faglig samarbeid spilte kvinnene som regel en langt større rolle enn det de ble gitt offisielt gjennom hele det 20. århundret.⁸

Delen som omhandler Korsmos biografi bringer nye opplysninger om hans tidlige familieforhold, og spesielt om hans far Emil Korsmo som med sin spesielle personlighet og sin kunnskap om botanikk var en viktig påvirkningskilde. Planetveiens betydning for Arne

Korsmos barn som han fikk med sin tredje kone gir et innblikk i den mentale takhøyden og gjestfriheten som hersket her. Mye av billedmaterialet er nytt og hentet fra hittil uutforskede kilder.

Den nære forbindelsen mellom Korsmos undervisningsvirksomhet ved Statens håndverks- og kunstindustriskole og realiseringen av boligen i Planetveien er også tatt med, samt en beskrivelse av ham som lærer ved Norges tekniske høgskole. Hans forsøk på en samlet teori, «Hjemmets mekano», blir behandlet på bakgrunn av Prytz Kittelsens uttalelse om at hun aldri forsto den. Ikke uten ironisk snert blir den beskrevet som det knippet av kryptiske utsagn det på mange måter er.

Gjennomgangen av bygningens modulsystem og konstruksjonsprinsipper og de mange fravikelsene fra dem er spesielt grundig. Den trekker også inn nyere amerikansk forskning.⁹ Den er tydelig preget av å være skrevet av en fagutdannet arkitekt og er ledsaget av en rekke plan- og oppmålingstegninger. Noen av tegningene og modellene er ikke tidligere publisert.

Etter Grete Prytz Kittelsens død i 2010, skjedde det en dramatisk endring. Huset ble tømt for sitt kulturhistorisk usedvanlig verdifulle innbo og solgt til private. Dette fant sted i på bakgrunn av Prytz Kittelsens ønske om at huset skulle leve videre som et bebodd hjem, og ikke som noen stivnet museal institusjon. Måten det skjedde på ble gjort mulig gjennom Byantikvarens krav til fredning kun av eksteriøret og ikke av interiøret. De nye eiernes overtakelse av boligen blir kort omtalt, men problematikken som sådan blir ikke berørt. En diskusjon av den hadde vært betimelig, særlig sett i relasjon til bokens spesielle tema. Grunnen til utelatelsen kan ligge i at boken skulle utgis kort tid etter, kanskje også i brennbarheten i problematikken på dette tidspunktet. Men viktigheten av situasjonen tilsier at utgivelsen burde vært utsatt noe til fordel for en inkludering av en slik diskusjon.

Boken avsluttes med forfatterens egen tolkning av Planetveien og Korsmos bidrag til arkitekturhistorien, med utgangspunkt i hans synspunkter på forskjellen mellom arkitektur og det han omtalte som romkunst. Det kompliserte forholdet til fenomenet allkunstverk er også tatt opp og belyst ved hjelp av forskningen omkring ham. Dette gjøres på en grundig og analytisk måte, men ut fra forfatterens noe spesielle oppfatning av begrepet. Med Tostrups store kunnskaper om verket og hennes kombinasjon av fagkompetanse, personlig innsikt og empati, kunne dette spennende kapitlet gjerne vært lengre. Det ville også ha kunnet gi bedre innsikt i hennes egne synspunkter på og holdninger til verk og tematikk, som spesielt siden ideen til boken ligger i hennes eget forhold til huset, hadde vært både relevant og interessant å få vite mer om.

Planetveien 12 er blitt en informativ og godt oppdatert populærvitenskapelig bok preget av forholdsvis korte tekster og et rikt og spennende illustrasjonsmateriale. Den er eksemplarisk delikat og ryddig i fremstilling og layout og inneholder grundig noteapparat, bibliografi og personregister. Teksten er klar og lettlest og holdt i en nøktern tone, og inneholder ikke flere faguttrykk enn nødvendig. Den inkluderer generøst andre forskeres funn. På denne måten er den blitt velegnet for en bred leserkrets, fra den allment interesserte til studenter og fagfolk.

På mange måter er boken en implisitt hyllest til Grete Prytz Kittelsen. Dette er høyst forståelig og på mange måter riktig, tatt i betraktning hennes betydning som planlegger, beboer og vertinne i Planetveien 12. Tostrup forblir trofast mot hennes personlige oppfatning av hvordan historien om huset skulle fremstilles. Dette er forståelig, men likevel diskutabelt. Prytz Kittelsens oppfatning er i seg selv interessant og har en sentral plass i nettopp denne boken. Men den har også sine begrensninger. Det gjelder spesielt hennes egen rolle i samarbeidet med Korsmo, som hun helst unnlot å beskrive.¹⁰ Om den hadde vært behandlet som et eget fenomen som en del av den faglige diskusjonen, ville forfatteren skaffet seg mulighet til å foreta en mer dyptgående analyse av dette spørsmålet. Dette hadde trolig ført til en oppgradering av hennes innsats og betydning og derved gitt henne en mer eksplisitt og

faglig begrunnet hyllest. Videre kunne teksten med fordel gitt større plass til diskusjon av en del spørsmål som er sentrale for belysningen av temaet. Blant annet ville en mer analytisk gjennomgang av forholdet til sentrale samarbeidspartnere og en diskusjon av økonomiske forhold og til brukbarhet knyttet til andre beboere enn Korsmo og Kittelsen gitt andre perspektiver på bygget, dets kvaliteter og betydning. Ikke minst kunne problematikken knyttet til bruk versus bevaring vært viet mer oppmerksomhet. Forfatteren kunne gjerne gitt seg selv lov til å gjengi en enda mer gjennomgripende og personlig tolkning av verket og dets historie, men dette ville trolig ha sprengt rammene for fysisk omfatning og bred appell og derved vært til hinder for realiseringen av utgivelsen.

Disse innvendingene utgjør i større grad et ønske om mer fra en kompetent og kunnskapsrik forfatter enn noen negativ kritikk. Alt i alt er dette en sjeldent god, engasjerende og viktig utgivelse. Snarere enn å være en utfyllende fremstilling er boken en appetittvekker til det som ble skapt under planlegging, realisering og beboelse av Planetveien både av Korsmo og andre, og til det sentrale, om enn kompliserte temaet transformasjon. Desto viktigere blir dette fordi det egentlige Planetveien 12 ikke lenger eksisterer.

Elisabeth Tostrup

Planetveien 12: Arne Korsmo og Grete Prytz Kittelsens hus

Oslo: Pax, 2011, 183 s.

Astrid Skjerven

Professor, dr.art.

Høgskolen i Oslo og Akershus, Institutt for produktdesign

Epost: astrid.skjerven@hioa.no

¹ Norberg-Schulz, Christian: *The functionalist Arne Korsmo*. Oslo: Universitetsforlaget, 1986. Postiglione, Gennaro: *Arne Korsmo- Knut Knutsen: due maestri dal Nord*. Roma: Officina edizioni, 1999. Brønne, Jon, Eirik T. Bøe og Astrid Skjerven: *Arne Korsmo: arkitektur og design*. Oslo: Universitetsforlaget, 2004. I tillegg er det skrevet en rekke artikler.

² Grete Prytz Kittelsen: *Emalje og design*. Oslo: Gyldendal, 2008. Astrid Skjerven: *Arne Korsmo: Designvirksomhet i etterkrigstiden*. Oslo: IAKN, Universitetet, 1996. Dessuten finnes en rekke kataloger og artikler.

³ Klingenberg, Ellen: «Bevaring av kulturopplevelse.» *Arkitektur N* 2011 nr. 2. Særtrykk.

⁴ Klingenberg, Ellen: *Interiør mot vegg: interiør som kulturminne: eksempelstudie av interiørværn i Ullevålsveien 5*. (Masteroppgave.) Oslo: Arkitektur- og designhøgskolen, 2010.

⁵ Tyng, Alexandra: *Beginnings: Louis I. Kahn's philosophy of architecture*. N.Y.: Wiley, 1984.

⁶ Skjerven, Astrid: «Ny helhet». I: Brønne, Jon, Eirik T. Bøe og Astrid Skjerven: *Arne Korsmo: arkitektur og design*. Oslo: Universitetsforlaget, 2004, s. 157–202.

⁷ Kirkham, Pat: *Charles and Ray Eames: designers of the twentieth century*. Cambr., Mass.: M.I.T., 1995.

⁸ Attfield, Judy and Pat Kirkham, eds.: *A view from the interior: women and design*. London: The Women's Press, 1989. Fenomenet omtales også i en rekke monografier.

⁹ Park, Jin-Ho: «An integral approach to design strategies and construction systems: R.M Schindler's «Schindler shelters».» *Journal of architectural education* 58, November 2004, s. 29–38.

¹⁰ Astrid Skjerven: *Arne Korsmo: Designvirksomhet i etterkrigstiden*. Oslo: IAKN, Universitetet, 1996.